

کورس ٹائٹل: تحقیق، تحقیق و اطریقہ کار تے مقالہ نگاری

عنوان: طریقہ کار I

ایم ایس سیشن: 2019-2021

کورس کوڈ: PUNJ-601

کریڈٹ آرز: 03

سمیسٹر: II

پروفیسر ڈاکٹر مجاہدہ بٹ

کھوج دا طریقہ کار (Research Methodology)

تحقیق یاں کھوج دے مخصوص طریقے رائج نیں۔ جہاں طریقیاں یاں لیہاں تے ٹرکے بہتر مستند تے سائنسی طریقیاں نال بہتر ادبی نتیجے مرتب کیتے جاسکدے نیں۔ مہان کھوج اوہ متھی جاندی اے جہدا طریقہ کار کھلا ڈھلا، عام فہم تے واضح ہوے۔ ایہدے تے عمل تاں ای ممکن اے جے کھوجکار اپنی تحقیق دے عنوان یا بیان مسئلہ توں مکمل طور تے آشنا ہووے اوہنوں مکمل طور تے سمجھدا ہووے تے اوہدا نظریہ بالکل واضح ہووے۔ اوہ جاندا ہوئے کہ اوہ اپنے تحقیقی مقالے دی تحقیق راہیں کیہہ نتیجے کڈھنا چاہندا اے تے کس حد تاں ایہہ نتیجے مستند ثابت ہو سکدے نیں۔ ایہہ سب تاں ای ممکن ہو سکد اے جے کھوجکار دی کھوج دا مڈھ منطقی تے معروضی معیار اُتے ہوئے۔ ذاتیات، جذبات تے تعصبات نوں کسے طور کھوج دے عمل دا انگ نہیں بننا چاہیدا۔ تبسم کاشمیری لکھدے نیں کہ:

”تحقیقی کام خالصتاً معروضی عمل ہے اس میں کسی نوعیت کے جذبات کا دخل بالکل قبول نہیں کیا جاسکتا۔“

کھوجکاری دا عمل سائنسی لیہاں تے اسردا اے۔ جس پاروں کھوجکار، تجربے، مشاہدے تے مطالعے توں بعد نتیجے کڈھدا اے۔ اوہ کھوج دے عمل دوران ذاتی فکراں پریشانیاں توں آزاد ہو کے مقالہ تیار کردا اے۔ سائنسی طریقہ کار داسہارا لین وجہوں حاصل کیتے گئے نتیجیاں وچ محقق دا ذاتی عمل دخل نہیں ہوندا۔ ادبی تحقیق دے طریقہ کار وچ:

- i طریقہ تے عمل (Method and Procedure)
- ii نمونہ بندی (Sampling)
- iii مددگار آلے (Instruments)
- iv مواد اکٹھا کرنا (Data Collection)
- v مواد دا احاطہ (Analysis of Data)

کئی واری تحقیق لئی مفروضے (Assumptions) قائم کیتے جاندے نیں۔ مفروضیاں دی اساری وچ کئی واری سال توں ودھ ویلا لگ سکدا اے۔ کجھ عنواناں لئی خام نظریے (Null Hypothesis) وی قائم کیتے جاندے نیں۔

طریقہ تے عمل: (Method and Procedure)

ایس عمل دوران ادبی کھوج کاری وچ بنیادی تے ثانوی سومیاں دا احاطہ کر کے کھوج دی راہ متعین کیتی جاندی اے۔ نالے تحقیق دی ٹور، طریقہ تحقیق دا سہارا لے کے سابقہ مواد دے جائزے موجب عنوان مقالہ دے مڈھ، ارتقاء تے ٹور دا جائزہ لیا جاتا اے۔ عنوان تے ادب توں متعلقہ تے منسلک کتاباں لغتاں، انسائیکلو پیڈیا، اخباراں، رسالیاں، رپورٹاں، تذکریاں، سوانح عمریاں، مخطوطیاں، مقالیاں، روداداں، مسودیاں، خطاں، تقریراں، دینی تے الہامی کتاباں، جرنلاں، دستاویزاں راہیں مواد اکٹھا کیتا جاتا اے۔ ایس دے نال ای جدید سومیاں راہیں وی مواد اکٹھا کیتا جاتا اے جنہاں وچ ریڈیو، ٹیلی ویژن، مائیکروفلم، پروجیکٹر فلماں، فوٹو کاپیاں، تار، ٹیلی فون، کمپیوٹر، انٹرنیٹ، سکاٹپ، فیس بک، ویب پیج تے فیکس راہیں مواد اکٹھا کرن دا عمل بروئے کار لیا جاتا اے۔ آسیہ اعظم لکھریاں نیں:

”پنجابی کتاباں توں استفادہ کرن دے نال نال لوڑ پین تے دو جیاں زبانوں، اردو وغیرہ دا وی مطالعہ کیتا جاوے، جنہاں راہیں پنجابی زبان وچ دیگر زبانوں دا گولان داموقع ملے۔“

نمونہ بندی: (Sampling)

کسے شے دی ماہیت، حقیقت تے اصلیت جانن لئی اوہدے کسے جزونوں ورتوں وچ لیا نا نمونہ بندی اکھواندا اے۔ جدوں ہانڈی پکائی جائے تے ساری ہانڈی نہیں کھادی جاندی سگوں

تھوڑا جیہا سالن چکھ کے ہانڈی دی لذت دا اندازہ کیتا جاسکدا اے۔ نمونے دی لوڑ کیوں پیندی اے۔

1- گھٹ وسائل پاروں تھوڑی تعدادنوں بطور نمونہ ورتوں وچ لیا جاتا اے۔

- 2- مالی وسائل دی گھاٹ پاروں صرف نمونے نوں ای منتخب کر کے مالی گھاٹ تے قابو پا کے بہتر نتیجے کڈھے جاسکدے نیں۔
- 3- ڈھیر آبادی اتے تحقیق کرن دی تھاں نمونہ بندی راہیں کم چھیتی توڑسکدا اے۔
- 4- تربیت یافتہ افرادی قوت دی گھاٹ اتے قابو پاؤن لئی نمونہ بندی کیتی جاندی اے۔
- 5- ویلے دی گھاٹ نوں قابو کرن لئی نمونہ بندی کیتی جاندی اے۔

نمونے دا تناسب: (Population)

نمونہ سازی دا انحصار عام طور تے

- i- آبادی دی نوعیت تے
- ii- کھوج تے پرکھ دی نوعیت تے
- iii- قطعیت دی نوعیت تے وے

وڈا نمونہ بہتر نتیجیاں لئی ڈھیر مددگار ہوندا اے۔ خالد رشید لکھدے نیں:

”عام طور پر بیانیہ تحقیق 10 تا 20% آبادی بطور نمونہ کافی سمجھی جاتی ہے جبکہ تجرباتی تحقیق کی صورت میں 30% اکائیاں یا نفوس شماریاتی اعتبار سے معتبر نتائج کے حصول کے لیے کافی سمجھے جاتے ہیں۔“

زبان تے ادب دی تحقیق وچ نمونہ 40% تیک لتا جاند اے۔ عام طور تے نمونہ بندی دو طرحاں دی اے۔

- i- امکانی نمونہ بندی
- ii- غیر امکانی نمونہ بندی

محقق طریق کار وچ نمونے دی موقعے موجب چون کر د اے۔